

**DEMOKRATIETS FREMTID:
NORDEN I ÅR 2020?**

FORELESNING AV ISLANDS PRESIDENT

ÓLAFUR RAGNAR GRÍMSSON

PÅ NORDISK RÅDS TEMAMØTE

REYKJAVÍK 15. APRIL 2002

*I den muntlige fremførelse er forelesningen noe forkortet.
Denne fullstendige utgave legges frem på møtet.*

Ærede representanter.
Kjære nordiske venner.

De nordiske land har oppnådd fremragende resultater når det gjelder utvikling av demokrati og menneskerettigheter. Denne styreformen er så rotfast i vår kultur og våre samfunn, at det ved første syn kan virke fullstendig hensiktsløst å starte en diskusjon om demokratiets fremtid i Norden, og bruke tid og krefter på hvordan situasjonen vil være i år 2020.

For er det ikke slik at de nordiske land har gått andre deler av verden en høy gang når det gjelder demokratisk regime? Ville det derfor ikke være mer naturlig å rette oppmerksomheten mot de problemer demokratiet strider med i land som nylig har innført en slik styreform? Er ikke den nordiske modellen et så fremragende produkt at vi heller burde stå vakt om dens rykte internasjonalt enn å så de tvil vi måtte ha om dens kvaliteter? Det kan nok hende at eksport av demokratisk erfaring tjener bedre vårt selvbilde enn en kritisk gjennomgåelse av situasjonen på hjemmefronten. Dessuten kan det være forbundet med risiko å spå om fremtiden, særlig for personer i ansvarlige stillinger. For når den tid kommer, er det nok mange som kan ha moro av å peke på dumhetene.

Men vi islendinger har jo lenge vært kjent for å være friske til å uttrykke oss i det ærverdige nordiske selskap. Ja, det har vi vært helt siden Snorri Sturluson mente han var den beste til å gi nordmenn historien om verdens skapelse og kongerekken deres helt tilbake til Odin og Tor. Han satte også sammen Edda for å veilede andre skaldere. Som oftest har vi ment at det var det forne alltinget som var forbildet for både demokrati og nasjonalstat, og at man helst måtte gå til det gamle Aten i Platon og Aristoteles's dager for å finne noe tilsvarende til den originalitet som islandske landnåmsmenn viste ved utforming av statsform og rettssystem.

Det er derfor som seg hør og bør at våre nordiske venner skal ha bestemt seg for å komme sammen i Reykjavik til givende diskusjoner om det nordiske demokrati etter tyve år, og se med kritiske øyne på den demokratiske ordning i våre land. Det er dog ikke sikkert at alle mener det er riktig av presidenten å våge seg ut på denne glattisen. En av mine venner fra Universitetet gjorde meg imidlertid oppmerksom på at for nesten tretti år siden hadde jeg som ung professor skrevet en artikkel i *Scandinavian Political Studies* om det islandske maktsystem i perioden fra 1975 til 2000. De spådommene hadde stort sett vist seg å gå i oppfyllelse. Fordi det nå

dreier seg om en periode som er fem år kortere, ville det være en mindre sak i dag å beskrive det nordiske demokrati i år 2020.

Det er sikkert noen som vil synes at det hadde vært mer nærliggende å diskutere hva Norden kan lære andre nasjoner; særlig på bakgrunn av hvor lenge vi har hatt demokratiske styreformer. Vårt forskudd overfor andre deler av verden kan nemlig måles i tiår, ja, endog i århundre. Det er egentlig interessant å se hvor vanskelig det har vist seg for demokratiet å feste rot i Europa; særlig med tanke på at det er mange som tror at utviklingen i Europa vil bli skjebnebestemmende for Norden i det nye århundre. Jeg føler meg ikke som noen gammel mann, men i mine første leveår fantes det kun seks demokratiske stater i Europa. Alle de andre landene var diktaturer som bygde på kommunistiske, nazistiske eller fascistiske ideologier.

Det tyvende århundre var en tid med store omveltninger i de europeiske styresett, og et titalls millioner mistet livet eller fridommen i grusomme sammenstøt om styreform og kontroll. I lang tid etter at verdenskrigen tok slutt, var de sørlige stater i Europa militærdiktaturer, og de midtre og østlige deler av Europa har kun hatt demokrati i et tiår. Europa er kanskje derfor ikke i noen ønskeposisjon når det gjelder å gi andre deler av verden råd om hvordan man best skal kunne sikre et fremtidig demokrati. Norden er sammen med Storbritannia og Sveits den del av Europa som lengst kan rose seg av et solid demokrati. I dette henseende burde derfor Europa heller se på Norden som et forbilde. De ledende EU-landene anser seg imidlertid som selvvalgte når det gjelder hvem som skal ha størst innflytelse i Europa i det nye århundre.

Den demokratiske utvikling i verden har gått i bølger. De idéer som britiske og franske filosofer presenterte for mer enn 200 år siden, og den målsetting som opphavsmannen til den amerikanske grunnlov prøvde å formalisere, har hatt - og har ennå - trange kår i mange deler av verden. I de siste tretti år har det i tillegg til i Europa oppstått demokratiske bevegelser i Sør-Amerika og Asia, og stadig flere afrikanske land forsøker nå å følge etter på denne vei. Mange mener at det 21. århundre vil bety en oppblomstring for demokratiet. Internasjonale strømninger vil styrke det som styreform over hele verden, og traktater og folkevilje vil føre bedre kontroll. Dessuten vil de omveltninger vi har hatt innen informasjonsteknologien, presse makthaverne til i større grad å respektere demokratiets og menneskerettighetenes grunnleggende prinsipper.

Vanligvis definerer vi demokrati som den styreform som gir allmennheten rett til å velge sine ledere i faste og frie valg: Medlemmer av nasjonalforsamlinger og kommunestyrer, og noen steder også presidenter. I demokratiet sikrer massemedia og frivillige organisasjoner åpne diskusjoner om beslutninger og politiske mål, og de omfattende rettigheter som den enkelte har, blir kategorisk respektert. Innenfor denne ramme har det utviklet seg forskjellige utgaver. Felles for de nordiske land er at parlamentarisme der samarbeidet mellom organiserte politiske partier bestemmer det meste, har fått rotfeste. Likeledes regelmessige samråd mellom de statlige myndigheter og lønnstakernes og næringslivets viktigste interesseorganisasjoner.

Sammenlignet med den utvikling vi har hatt i andre deler av verden, kan vi ikke si annet enn at den nordiske modell av demokratiet har vært svært nyttig for oss. Derfor kunne egentlig selvtilfredsheten være en god nok niste for oss på veien fremover. Her eksisterer det også bred og inngrodd enighet om demokratiet både som form og målsetting. De nordiske land har lyktes bra i å gjennomføre de nødvendige forbedringer. Det gjelder for eksempel angående likestilling for kvinner i lederskap og tillitsverv ved styringsverkets viktigste institusjoner. Det gjelder diskusjoner om forbedringer i forbindelse med de politiske partiers regnskaper, og tiltak som skal bidra til økt gjennomsiktighet i offentlig beslutningsprosedyre.

Men nå vil vi gripe i egen barm, være selvkritiske og spørre med åpent sinn hva vi kan forbedre og endre for å sikre at demokratiet holder takt med de omveltninger vi ser på mange områder: For eksempel når det gjelder globalisering, markedsliberalisme og teknologiske nyskapinger – og med hensyntagen til de nye oppgaver og problemer som de nordiske land vil måtte stri med.

I virkeligheten står vi overfor det problem at flere av demokratiets grunnpilarer, som vi har regnet for selvsagte og solide i uoverskuelig fremtid, står i fare. De kommende tiår kan vise seg å bli skjebnesvangre. Jeg vil her forsøke å belyse noen av de endringer som vil påvirke den nordiske demokratimodellen i det århundre vi nettopp har gått inn i. Jeg vil peke på de problemer som vil gjøre det nødvendig for oss å ty til omfattende tiltak dersom vårt demokrati skal kunne tilpasse seg nye forhold på en positiv måte. Denne gangen vil jeg rette oppmerksomheten mot ti forskjellige forhold som gjenspeiler de endringer, problemer og oppgaver som vi står overfor.

For det første har globalisering og markedsliberalisme ført til at det politiske dekningsområde er blitt redusert og gitt retten til demokratiske beslutninger en mindre rolle. Stadig flere forhold som angår vårt daglige liv: Vårt arbeid, våre levevilkår, våre familieforhold, våre muligheter til å oppnå ære og berømmelse og til å utvikle oss, bestemmes av internasjonale strømninger. De bestemmes av samspillet mellom markedskrefter og storbedrifters aktiviteter som strekker seg til mange land. Arenaen der styringsverkets organer, det vil si nasjonalforsamlinger, kommunestyre og regjeringer, styrer ferden, er blitt mindre, relativt sett, og den demokratiske makt konkurrerer nå med krefter som har solide røtter i den globalisering og markedsliberalisering som skjer i samfunnet. Denne utviklingen aktualiserer i stadig større grad spørsmålet om hvordan demokratiet i slike tider skal kunne fortsette å være en betydningsfull drivkraft for endringer. Hva skjer med folkeviljen, som er selve kjernen i demokratiet, under slike forhold? Enkeltpersoners og nasjoners skjebne blir i stadig større grad bestemt av de beslutninger som lederne i globaliserte storbedrifter tar, enn av meningene til de demokratisk valgte representantene i landenes nasjonalforsamlinger.

I en periode har også den dominerende ideologi vært at økt markedsliberalisme og større frihet for bedrifter til internasjonal virksomhet, betyr sterkere økonomisk vekst. Derfor har politikerne gitt fra seg betydelig makt og med det redusert aktiviteten til det representative demokrati som vi har. Politikken dreier seg i stadig større grad om å skape fordelaktige forhold for internasjonal kapital og internasjonale bedrifter, øke markedets betydning og redusere de demokratiske beslutninger om allmenne interesser.

En del eksperter har riktignok pekt på det paradoks at samtidig som globaliseringen reduserer nasjonalstatens påvirkningskraft, som vår demokratiske orden bygger på, så fører den til økt global spredning av demokratiske idéer, og gir enkeltpersoner større selvbestemmelsesrett. Mens de krefter som forårsaker endringer ikke stoppes av landegrenser, så er politikken i de demokratiske organer knyttet til bestemte landområder, stater og kommuner. Demokratiet er derfor bundet av geografiske hindringer som reduserer dets muligheter til å reagere mot de internasjonale strømninger som i økende grad setter sitt preg på vårt liv.

For det andre har utviklingen i Den europeiske union og Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet samt økt internasjonalt samarbeid i sikkerhetsspørsmål, miljøspørsmål og på flere andre områder, ført deler av den makt som tidligere tilhørte nasjonalstatens demokratiske organer, over til europeiske og internasjonale institusjoner. De er ikke på

samme måte tilpasset den direkte demokratiske makt som folket har, men bygger heller på det representative system som er utformet med grunnlag i samarbeid mellom land.

Vi kjenner alle diskusjonen om de demokratiske problemer som EU har, Europaparlamentets begrensede maktinnflytelse, de politiske utlegninger til byråkratene i Brussel og ministrenes forhandlingstrenering for lukkede dører. Med økende aktivitet fra EUs side og den økte innflytelse som det har på medlemslandenes økonomi og finanser, blir dette underskuddet på demokrati i Europasamarbeidet stadig større. Klare forslag med tilstrekkelig oppslutning som vil kunne få bort dette underskuddet i løpet av de kommende år, foreligger ikke. På grunn av de nordiske lands medlemskap i EU og EØS er dette europeiske underskuddet på demokrati også et nordisk underskudd. For oss er det imidlertid lettere å snakke om dette som et europeisk problem. På den måten blir avstanden til problemet større, og vi unngår å se i øynene den endring som har skjedd på det demokratiske system i Norden gjennom økt overføring av beslutningsmyndighet til europeiske institusjoner som ikke er like beroende på demokratisk kontroll som de tradisjonelle institusjonene i de nordiske nasjonalstater.

På samme måte har det internasjonale samarbeidet om sikkerhet, både innenfor De forente nasjoner og NATO, og internasjonale avtaler i miljø- og menneskerettsspørsmål og på flere andre områder, ført til ytterligere begrensninger i de enkelte lands beslutningsmyndighet, og begrenset aktiviteten til den demokratiske makt på enkelte områder gjennom internasjonale vedtak. Disse begrensninger i nasjonalstatenes makt er riktignok til støtte for en god sak og en fremtidig lykke både for enkeltpersoner og hele samfunn. Det som likevel skjer, er at stadig flere beslutninger blir overført fra demokratiets organer til den internasjonale arena der ikke er så lett som i den demokratiske nasjonalstat for folket og dets valgte representanter, interesseorganisasjoner og frivillige organisasjoner å influere på beslutninger.

Stort sett gjenstår det ennå å finne en løsning på den gordiske knute som det er å finne ut av hvordan det fremtidige positive samspill mellom den demokratiske makt og utviklingen i de europeiske og internasjonale organisasjoner skal være. Siden de nordiske land er og fortsatt vil være aktive deltakere i Europasamarbeidet, og så avgjort støtter økt internasjonalt samarbeid på mange områder, vil dette forbli et stort problem for vårt demokrati.

For det tredje er det mye som tyder på at de politiske partier vil fortsette å svekkes i den nærmeste fremtid. De er nøkkelorganer i det demokratiske system som vi har i Norden. Partiene skaffer representanter til nasjonalforsamlinger og kommunestyre, deres ledersjikt bytter på å danne regjering, og den rådende politikk har så godt som alltid sitt utgangspunkt i partienes programmer og ideologi. Den nordiske demokratiformen, parlamentarismen, har vært tuftet på organiserte og sterke politiske partier. Dersom de svekkes, vil det ha betydelig innflytelse på demokratiets gangverk.

Undersøkelser viser at antall medlemmer i politiske partier synker, og at det blir stadig vanskeligere å få folk til å delta aktivt i partivirksomheten; det være seg programutforming som annet arbeid. Ja, for få år siden spådde svenskene at dersom reduksjonen i antall partimedlemmer fortsatte med samme hastighet, ville de politiske partier i Sverige være tømt for medlemmer i 2013. Selv om jeg trekker denne spådommen i tvil, er det klart at det blir stadig vanskeligere for de politiske partier å beholde den innflytelse som de hadde i mesteparten av det 20. århundre. Medlemstallet går ned, og massemedia og interesseorganisasjoner spiller i stadig større grad en nøkkelrolle i debatt og politisk utforming. De økte muligheter som folk har fått til fornøyelser og skapende fritid, har også svekket partienes tiltrekningskraft. I de tidligere tiders enkle samfunn var de politiske partier ofte nøkkelen til berømmelse og givende samkvem med andre mennesker. I dag er det det internasjonale marked med et mangfold av muligheter som møter de enkelte. Det er også mange som vil unngå den bekostning det er for dem som stiller seg til rådighet for politisk virksomhet, å måtte i økende grad ofre privatliv og familie på medias alter. Ja, den ubarmhjertighet som er blitt en del av vår tids mediabilde, skremmer mange bort fra offentlige lederverv.

Denne svekkelse av de politiske partier vil uten tvil ha betydelig innflytelse på det demokratiske system selv om det ikke er så lett å peke på konkrete følger. Det er likevel klart at arbeidet med de politiske mål i stadig større grad vil overføres til andre: Til institusjoner, til eksperter og til interesseorganisasjoner. Det er videre slik at det er massemedia som for det meste har avløst partiene i arbeidet med å belære og opplyse før beslutninger tas. Og partiene vil sannsynligvis få stadig større problemer med å få dyktige folk til å stille som kandidater til kommunestyre og nasjonalforsamlinger.

For det fjerde ser det ut til at de viktigste institusjonene i det demokratiske system vil bli svekket på grunn av at andre - bedrifter, interesseorganisasjoner, massemedia, finansinstitusjoner og embetsverk – seirer i konkurransen om dem som har utdannelse, praktisk erfaring og evner til å utmerke seg og vise initiativ på en skapende måte. Ungdommen av i dag har atskillig større muligheter til å få sine ambisjoner om ære og berømmelse oppfylt, til å få et spennende arbeid og gode inntekter. Partiene, nasjonalforsamlingene og kommunestyrene – som er nøkkelinstitusjoner i det demokratiske system – vil få større og større problemer med å klare seg i konkurransen om folk. Dette problemet har det riktignok ikke blitt snakket høyt om, og få forslag om mottiltak sett dagens lys. Dersom imidlertid ingenting blir gjort for å styrke demokratiets stilling i denne konkurransen, er det fare for at dets institusjoner vil svekkes enda mer, og makten sakte men sikkert overføres til andre som ikke på samme måte er underlagt demokratisk kontroll.

For det femte vil den betydning som samråd mellom myndigheter, fagforeninger og næringslivets organisasjoner har hatt, og som så sterkt har satt sitt preg på de nordiske lands styremåte i de siste tiår, svekkes. Det er markedsliberalisme og globalisering som har svekket påvirkningskraften til slike samråd, og gjennom en stadig sterkere stilling har basisbedriftene i næringslivet mindre behov for dem. Det er noe i den interessante sammenligningen som en tysk sosiolog kom med for noen år siden:

”I nesten et helt århundre har stat, forretningsliv og fagforeninger lekt hjem og familie i nasjonalstatens sandkasse, og på den måten lært å omgås hverandre på en mer sivilisert måte enn før. Det betyr i virkeligheten at de har snappet sandkakene av spaden etter avtalerettens og skattelovgivningens regler. Men så fikk plutselig forretningslivet en kjempestor gravemaskin i gave. Og med den måker det nå hele sulamitten ut av sandkassen. Stat og fagforeninger sitter igjen og roper på mamma.” (Ulrich Beck)

Selv om dette er noe overdrevet, så er det klart at den innflytelse som folkemakten og lønnstakerorganisasjonene hadde i kraft av samrådet, er blitt redusert. Dermed har også den makt som lå i de demokratiske kommunikasjonslinjer blitt svekket.

For det sjette er det interessant at det på samme tid har dukket opp mange nye organisasjoner som har viet seg til bestemte oppgaver. Det er sannsynlig at deres andel i den demokratiske debatt og beslutningsprosedyre kommer til å vokse. Miljø- og menneskerettsorganisasjoner, organisasjoner

knyttet til internasjonale spørsmål og minoritetsgrupper er eksempler på denne type. Mange av dem baserer seg på en betydelig aktivitet fra medlemmenes side. Disse organisasjonene har vært med på å øke allmennhetens deltakelse på den demokratiske arena og dermed dannet motvekt mot det forfall som har karakterisert virksomheten til de politiske partier og fagforeninger. Men dersom man vil utnytte den aktivitet som følger disse nye organisasjonene til å styrke demokratiets pilarer, må deres adgang til samfunnets viktigste maktsentra: departementer, regjeringer, nasjonalforsamlinger og kommunestyrer, gjøres lettere. Makthaverne har nemlig ofte en tendens til å begrense sitt samråd til eldre og mer tradisjonelle interesseorganisasjoner. Det må vises i praksis at de som styrer demokratiets institusjoner, hilser med glede den drivkraft som kommer til syne i disse nye organisasjonene.

Grasrota og opposisjonen er kanskje demokratiets viktigste livstegn, og derfor må vi ikke forsømme kontakten med de bevegelser som spretter opp der. De nordiske samfunn er stabile, og den demokratiske tradisjon har dype røtter i Norden. Derfor burde vi ikke være redde for slippe friske vinder inn i makt- og beslutningsorganene.

For det syvende er det sannsynlig at massemedias innflytelse på debatt, på oppgaver, på politiske mål og på valg av folk til ledere, vil bli styrket og gjøre politikken mer personlig. Alle de nordiske land har et åpent mediamarked, og spørsmålet om medias demokratiske ansvar blir stadig mer nærgående. Hvordan er for eksempel adgangen til massemedia for de enkelte politiske partier, for interesseorganisasjoner og for meningsgrupper? Legges det vekt på å skape balanse mellom ulike synspunkter, og er massemedia tilstrekkelig skapende og ansvarlig i den kontroll av makthaverne som er nødvendig? Eierskapet til massemedia er slik at generelle demokratiske lover har liten innflytelse på valg av ledere og arbeidsmåter. Derfor må vi i fremtiden sette vår lit til de mediaansattes demokratiske følelse for ansvar og moral, og til deres faglige arbeidsmetoder. Den voksende globalisering og økende informasjonsstrøm fra hele verden vil i dette henseende gjøre nordiske massemedia stadig mer bevisste om sin betydningsfulle rolle.

Denne utviklingen i massemedia er knyttet til det åttende området i demokratiets utvikling: Internettet og informasjonsteknologiens innflytelse på de muligheter enkeltpersoner og grupper har til å gi uttrykk for sine synspunkter. Allerede nå kan alle og enhver lage sitt eget medium og straks få presentert sine synspunkter, rettet kritikk, sendt nyheter og arbeidet for oppslutning om en bestemt sak. Som vi vet har denne teknologiske

omveltning fullstendig endret de muligheter som den enkelte, grupper og organisasjoner har til å gjøre seg gjeldende på den demokratiske debattens arena. Den har åpnet nye veier for en meningsutveksling som truer de rådende syn, og redusert den mulighet som de politiske partier, massemedia og de viktigste interesseorganisasjonene har til å styre den offentlige debatt. Denne utviklingen har likeledes tvunget frem en mer åpen og gjennomsluktig forvaltning og gjort adgangen til informasjon mye lettere enn før. Det er dessuten blitt skapt nye muligheter i arbeidet for å aktivisere allmennheten til demokratisk deltakelse. Dersom vi er interessert i å styrke og fornye demokratiet i de kommende år, er det viktig at en slik anledning blir sett på med åpent sinn.

Vi må sikre alle en uhindret og åpen adgang til de nye informasjonskanalene slik at innbyggerne i alle landsdeler, ulike aldersgrupper og sosiale klasser kan sitte ved samme bord. Informasjonsteknologien må ikke bli en særerie for spesielle generasjoner, for grupper med en bestemt utdannelse eller for bestemte inntektsgrupper. Adgangen til Internettet må organiseres på en slik måte at den ivaretar den demokratiske balanse på samme måte som i forrige århundre da alle, i for eksempel Reykjavík, nøy godt av å få tilgang på varmt og kaldt vann. Dersom det lykkes for oss å bygge opp informasjonsteknologien på denne måte, vil den gi oss en rekke muligheter til å fornye og styrke det demokratiske system.

Når utbredelsen er blitt allmenn og teknikken enda sikrere, vil Internettet gjøre det betydelig lettere å innføre et system med direkte stemmegivning om forskjellige spørsmål. Det vil også gi muligheter til å styrke på ny kontakten mellom parlamentarikere og velgere, og vil kunne styrke regionale organisasjoner gjennom bedre forbindelser med likesinnede i andre land. Dette kan så bli til innflytelsesrike internasjonale bevegelser. Internettet vil spille en stadig større rolle i de politiske partiers valgkamp, og vil kunne på forskjellige vis bety en fornying av partienes virksomhet. Demokratiet vil også kunne nyte godt av dette, særlig hvis de muligheter som dette skaper, blir sett på med positive øyne. Med bakgrunn i hvor langt fremme de nordiske land er i utnyttelsen av denne teknologien, har vi her en enestående mulighet til å gjøre den til et skapende og spennende nyskappingsverksted for demokratiet.

Utnyttelsen av Internettet og informasjonsteknologien vil også kunne redusere faren for at den herskende klasse isoleres fra massene. Folkeavstemningene om Den europeiske union og andre Europaavtaler i

Danmark og Norge, ja, egentlig også i Sverige, viste at det kan skapes en kløft mellom store deler av folket og de rådende krefter i nasjonalforsamling og regjering. Det har vist seg at de demokratiske kommunikasjonsveier ikke er effektive nok. Vi må derfor finne metoder som gjør kontakten mellom folket og deres representanter slik at folkets demokratiske vilje blir formidlet på en bedre måte. Demokratiet er nå en gang den styreform der folket skal ha den avgjørende myndighet, og den rådende klasse bøye seg for folkeviljen. I byer og fylker kan man forvente at det i fremtiden vil bli større behov for at majoritetens vilje i viktige spørsmål skal komme til uttrykk både gjennom folkeavstemninger og lokale avstemninger. Representative institusjoner, nasjonalforsamlinger og kommunestyrer må derfor være rede til å gi folket mulighet til å bruke på en direkte måte den makt som demokratiet i virkeligheten bygger på.

For det niende så er det mye som tyder på at det i stadig flere viktige saker vil være slik at synspunktene ikke følger partilinjene; ulike meninger kommer frem i de forskjellige partienes tilhengergrupper. Her på Island har vi eksempel på dette i holdningen til Den europeiske union, i synet på kraftutbygging i høylandet, og i holdningen til regulerings spørsmål i hovedstaden - for å nevne noen eksempler. Denne utviklingen reiser spørsmål om hvordan det tradisjonelle demokratiske systemet i Norden skal løse dette problemet. Et demokratisk system som bygger på at organiserte og relativt enige politiske partier velger et lederskap som i nasjonalforsamling og regjering setter ut i livet en på forhånd definert politikk. Vi kan i økende grad bli nødt til å ta hensyn til uenighet om viktige saker innen partiene, og sikre at de ulike syn avspeiles i nasjonalforsamling og til og med i regjering der fremfor alt partidisciplin har vært bestemmende til nå. I de kommende år kan det bli en ildprøve for de nordiske demokratiske systemer å tilpasse seg den tverrpolitiske meningsbredde i de viktigste sakene, og finne veier som vil sikre at også da kan vårt demokratiske system trygge at flertallets vilje styrer ferden.

Ifølge de historiske premisser for det nordiske demokratiske system er det et samstemt folk som knytter kontakt med statsmyndighetenes institusjoner på en organisert måte. I de siste årene har vi imidlertid hatt problemer med å gi minoritetsgrupper som har røtter i andre kulturer, som tilhører andre trossamfunn og har andre skikker enn oss, muligheter til på en demokratisk måte å ha innflytelse på det statlige og kommunale styre.

Den tiende og siste utfordringen som jeg vil nevne her i dag, er hvordan det nordiske demokratiske system i løpet av de neste tiår vil gi

minoritetsgrupper, innvandrere og andre som i stigende grad setter sitt preg på våre lands flerkulturelle samfunn, muligheter til på en enkel og sikker måte å bli fullverdige deltakere på alle trinn og i alle institusjoner til den statsmakt som vi har bygd opp på demokratisk grunn. De nordiske land har ikke like lang erfaring når det gjelder disse spørsmål, men forhåpentligvis vil vi kunne unngå å gjøre de feil som har skapt alvorlige problemer i andre demokratiske nasjoner. Dette vil sette vår demokratiske moralstyrke på en hardere prøve enn ofte tidligere, og resultatet vise hvor sterk forankring menneskeverdet i virkeligheten har i det nordiske demokrati.

Disse ti utviklingsområder som jeg så løselig har berørt, er på ingen måte noen uttømmende oversikt over endringer, problemer eller oppgaver som det nordiske demokratiet vil måtte stri med i de kommende tiår. Man kunne nevne flere, for eksempel endringer i nasjonalforsamlingenes maktposisjon, økt innflytelse fra domstolene på grunn av deres stadig større tilbøyelighet til å avsi retningsgivende dommer, og til å tolke forfatningens karakter på en mer omfattende måte enn tidligere. En slik utvikling kan reise spørsmål om valg av dommere og deres posisjon i det demokratiske system.

Det er vanskelig å anslå hvor omfattende de endringer som her er blitt omtalt, kan bli, og hvordan de vil komme til å prege det totale bildet av de demokratiske systemer i Norden. Det er dog sannsynlig at samarbeidet mellom de nordiske land, for eksempel i Nordisk Råd, vil måtte tilpasse seg nye forhold. Grunnlaget for samarbeidet har vært den tradisjonelle demokratiske modell der nasjonalforsamlinger, regjeringer, embetsverk og politiske partier har vært de viktigste utøvere.

Man må også kunne forvente en voksende debatt om hvordan de problemer som vårt demokratiske system vil få i de neste tiår, skal løses. Det er viktig at makthavere og eksperter drøfter disse spørsmål med åpent sinn. Vi må kunne erkjenne de problemer vi står overfor, og være modige nok til å se i øynene svekkelsen av de politiske partier og det demokratiske underskudd som er en konsekvens av det voksende Europasamarbeidet. Men vi må også kunne se de muligheter til styrking av demokratiet som ligger i omveltningene innen informasjonsteknologien og i økningen av antall organisasjoner som er kritiske til den rådende situasjon. Vi må kunne drøfte endringer på en positiv måte og i de revolusjonæres ånd; de som i tidligere tider banet vei for demokratiet.

Historien kan fortelle oss at demokratiet har vært i stadig utvikling. Det bildet vi får av det ved midten av 1900-tallet, er ganske annerledes enn

det var hundre år før. Stemmeretten er totalt endret, kvinner og fattige har fått full rett til å delta, organiserte masseparti er blitt stiftet og vi har fått store endringer i nasjonalforsamlingenes virksomhet. Dessuten er interesseorganisasjoner og massemedia blitt en avgjørende drivkraft i debatter og politisk utforming.

Måler vi utviklingen av demokratiet i tiår og århundre, er den egentlig en historie om stadige endringer. Derfor bør vi være rede til å møte de omdannelser som venter oss, se på dem som en spennende utfordring, og ikke med mistenksomhet eller redsel. Vi bør heller ikke klamre oss fast til det bildet av demokratiet som hadde fått sin endelige form ved midten av forrige århundre, som om det var det eneste rette for all fremtid.

Demokratiet i Norden har solide røtter, og er på mange måter samtvinnnet vår samfunnsordning og vår kultur. Med bakgrunn i det som har skjedd andre steder i verden, har det utvilsomt mange kvaliteter. Og vi kan så absolutt glede oss over det strålende resultat som de nordiske land kan vise til på dette området. Derfor er vi også bedre i stand til å løse de problemer som vi står overfor. Vår risiko er mindre.

En grundig drøfting av forslag til forbedringer på våre lands demokratiske system, er en verdig oppgave for nordiske institusjoner. På den måten vil vi også kunne være andre land til hjelp med omstridte spørsmål og oppgaver som demokratiske land overalt i verden vil måtte stri med i de kommende år.

Hvordan skal vi kunne bevare omfanget av den demokratiske innflytelse i en tid med globalisering og markedsliberalisme?

Hvordan skal vi kunne få bort det demokratiske underskudd som Europasamarbeidet og økt innflytelse fra internasjonale organisasjoner har skapt?

Hvordan skal vi kunne trekke nye mennesker til arbeid på den politiske arena, kompensere for svekkelsen av de politiske partier og sikre at de viktigste institusjoner i det demokratiske system har dyktige og godt utdannende medarbeidere?

Hvordan skal vi kunne åpne styringsverket for samråd med de nye interesseorganisasjonene som er tuftet på idealer, kritikk og opposisjon, for på den måten å sikre en omfattende deltakelse i en skapende politisk debatt?

Hvordan skal vi kunne utnytte Internettet og informasjonsteknologien til å styrke enkeltindividet og gruppers rett til demokratisk deltakelse, gjøre beslutningsprosessen gjennomiktig og utøve den kontroll av embetsverket som er nødvendig?

Hvordan skal vi kunne benytte oss av direkte avstemninger, både på kommune-, fylkes- og det nasjonale plan for å øke deltakelsen fra folket og gi det mer demokratisk makt, og gi den tverrpolitiske meningsutveksling i viktige spørsmål en naturlig kommunikasjonskanal?

Hvordan skal vi kunne endre den måten nasjonalforsamlinger, kommunestyre, politiske partier og internasjonale organisasjoner drives på slik at de på en bedre måte skal gjenspeile de demokratiske strømninger, og endre seg i takt med endringer i de rådende syn?

Hvordan skal vi kunne sikre innvandrere og andre minoritetsgrupper en lettere adgang til de demokratiske beslutningsfora for å hindre at det i Norden vokser frem samfunnsgrupper som lever isolert og uten innflytelse?

Disse spørsmål er kun eksempler på de oppgaver som må løses for at vi skal kunne sikre en naturlig fornyelse og utvikling i det nordiske demokrati. Vi må stille oss positive til disse oppgavene, og være glade for at vi i dag har muligheten til å drive et demokratisk nyskappingsarbeid. Vi kan på ny besøke idébankene til de filosofer og politiske tenkere som i tidligere tider utformet den demokratiske arv, og deretter diskutere oss frem til hvilket system som i fremtiden ville passe best til kjernen i idéene om den demokratiske makt. Kanskje er det nå vi har muligheten til å gi folket selv det overherredømme som man tidligere mente så avgjort burde tilhøre representative organer. Og starte en omfattende debatt på den nordiske arena om fordelene ved det direkte demokrati med bakgrunn i nye forhold.

Vi islendinger sto til en viss grad ved en slik korsvei før opprettelsen av den islandske republikken for vel femti år siden. Da måtte vi bestemme om det var representanter for de politiske partier på Alltinget eller folket selv som skulle velge republikkens president. Til å begynne med ville de politiske lederne gi denne makten til alltingsrepresentantene, men omfattende diskusjoner ute blant allmennheten presset på for å gi folket denne rett, direkte og uten mellomledd. Konklusjonen ble så at Islands president skulle velges i et ordinært valg. Dette var første gang et slikt direkte valg uten valg av representanter eller valgmenn ble benyttet i et demokratisk land ved valg på statsoverhode.

De nordiske land har på flere områder vært arena for nyskaping i den demokratiske modell, og gjennom tidene har den nordiske modellen på mange måter vist seg å være en dynamisk modell. Dette er en egenskap som vi bør ta vare på og styrke i de kommende år. På den måten vil våre land være bedre i stand til å gjøre seg gjeldende i diskusjoner og politisk utforming når det gjelder den demokratiske utvikling i verden.

De problemer som her er blitt tatt opp til diskusjon, er på ingen måte begrenset til Norden. De vil også sette sitt preg på utviklingen i andre land. På den annen side burde vi ha gode forutsetninger for å gjøre Norden til et foregangsområde når det gjelder demokratisk nyskaping, og på den måten øke våre muligheter til å være med på å skape et godt og fremgangsrikt demokrati i et nytt århundre.

Selv om vi synes at demokratiet er noe som både er selvsagt og naturlig, har historien gitt oss mange eksempler på det motsatte. Fremdeles gjenstår det mye arbeid før alle jordboere kan nyte godt av en styreform som bygger på menneskeverd og lik rett for alle til å kunne forme liv og skjebne på en åpen og fri måte.